

<https://doi.org/10.70265/ALLL9367>

ЕТИКА В АГЕНТУРНОТО РАЗУЗНАВАНЕ: ДИЛЕМИ, ПРИНЦИПИ И ПРАКТИКИ

Огнян Костадинов

ETHICS IN HUMAN INTELLIGENCE: DILEMMAS, PRINCIPLES, AND PRACTICES

Ognyan Kostadinov

Резюме: Статията разглежда етичните аспекти на агентурното разузнаване като специфична сфера на националната сигурност. Анализират се моралните дилеми, възникващи в процеса на събиране, обработка и използване на информация чрез тайни методи, със специален акцент върху вербуването и управлението на човешки източници (HUMINT). Обърнато е внимание на връзката между професионалната етика, законността и необходимостта от защита на обществения интерес. Посочват се основни насоки за формиране на етичен кодекс и за преодоляване на противоречията между националната сигурност и универсалните морални принципи.

Ключови думи: етика, агентурно разузнаване, морални дилеми, професионален кодекс, национална сигурност, тайни действия, вербуване на агенти

Summary: The article examines the ethical aspects of human intelligence as a specific domain of national security. It analyzes the moral dilemmas that arise in the process of collecting, processing, and using information through covert methods, with particular emphasis on the recruitment and handling of human sources (HUMINT). Attention is paid to the relationship between professional ethics, legality, and the need to protect the public interest. Key guidelines for developing an ethical code and addressing conflicts between national security and universal moral principles are outlined.

Keywords: Ethics, Human Intelligence, Moral Dilemmas, Professional Code, National Security, Covert Operations, Agent Recruitment

УВОД

Етиката е фундаментален елемент от всяка професионална практика. В сферата на агентурното разузнаване, наричано още разузнаване с хора (HUMINT) (Лазаров, 2012, с. 101-102), тя има

особено значение, защото методите на работа често са свързани с конспиративни действия, скриване на истинската самоличност, манипулация и неправомерни действия на територията на разузнаваната държава. Това поражда редица морални противоречия и дилеми, които изискват систематично изследване и професионално регулиране в условията на демократично управление и засилени обществени очаквания за прозрачност и отчетност.

Разузнаването с хора (HUMINT) е не само инструмент на държавната мощ, но и интелектуален механизъм за самосъхранение на нацията. То се възприема като „цивилизована форма на защита на националния суверенитет“ и следва да бъде разбирано като тайно събиране на секретна информация за противника, която пряко засяга разузнаващата държава и се използва за превантивни цели при заплаха за нейната сигурност. В този смисъл знанието замества насилието, а прозорливостта – оръжието. Неговата същност е морална, когато е предупредителна – когато служи на мира чрез познанието, на сигурността чрез предвиждането и на държавността чрез опазването на суверенитета. Разузнаването става неморално, когато се използва агресивно, в ущърб на други държави или когато се подчинява на имперски амбиции вместо на националната отговорност.

От политологична гледна точка всяка държава използва разузнаването за три основни цели, които съдържат в себе си потенциал за морал или злоупотреба:

- **отбрана на страната** – защита на народа, територията и националните богатства;
- **възстановяване на историческа справедливост** – компенсиране на последиците от минали конфликти, което може да бъде морално оправдано или да прикрива реваншизъм;
- **проекция на държавно влияние** – стремеж към стратегическо присъствие отвъд границите, което може да премине в инструмент за подчинение.

Тези три направления разкриват етичната двойственост на разузнаването – едновременно отбрана и настъпление, морал и целесъобразност, информация, която гарантира сигурност, е същата, която може да създаде риск, ако бъде добита или използвана в разрез с моралните и правните ограничения. Оправдаността на разузнавателната дейност следва да се измерва не по използваните методи сами по себе си, а по целта и контекста:

- дали тя пази мира или разпалва войната;
- дали защитава или нарушава;
- дали служи на разума или на амбицията.

В последните години актуалността на етичната проблематика в разузнаването нарасна значително под въздействието на глобални

заплахи за сигурността, ускорено развитие на технологиите за наблюдение, „изтичане“ на чувствителна информация и повишена чувствителност на обществата към защитата на правата на човека. Тази динамика поставя HUMINT в центъра на дебата за границите между сигурност и свобода, между държавен интерес и универсални морални принципи.

Както подчертава David Omand, разузнаването не е морален оксиморон: разузнавателните офицери могат да действат етично, ръководейки се от принципите на *„справедливата война“* и от задължението на правителствата да бъдат добре информирани за сериозни заплахи за основните човешки права (Omand, 2023). Michael Andregg настоява, че *„светът се нуждае от професионален етичен кодекс за шпиони“*, тъй като реалната практика е несравнимо по-сложна от популярните фикционални образи (Andregg, 2007). Cécile Fabre защитава тезата, че шпионажът може да бъде морално оправдан само при справедлива кауза и при стриктни морални ограничения (Fabre, 2022).

Съвременните изследвания все по-често се фокусират върху моралния риск и т.нар. морална травма. Adam Henschke анализира как действия, които обичайно са морално проблематични – измама, принуда, експлоатация – могат да бъдат институционално оправдавани в контекста на националната сигурност, но оставят морален *„остатък“* върху участниците (Henschke, 2025). Моралната травма се проявява като психологическо страдание или като *„морално затъпяване“*, което е особено характерно за HUMINT.

Оттук следва, че **моралната страна на разузнаването се определя от целите на държавата, а етиката в разузнавателните структури – от средствата, чрез които тези цели се постигат**. Целите могат да бъдат морални или неморални, а средствата – етични или неетични. Тази структурна двойственост поражда четири комбинации, които определят моралния статут на HUMINT операциите.

Тук се вписва и мисълта на генерал Тодор Бояджиев в *„Разговори за разузнаването“*: *„моралът се определя от това, с кого си имаш работа“* (Бояджиев, 2014, с. 37). Моралът в разузнаването е ситуативен – функция на дълга, каузата, националните интереси и най-вече на това кой е противникът и какви са неговите методи според контраразузнаването на разузнаващата държава.

Особено място в етичната рамка на HUMINT заема **процесът на вербуване**, който концентрира най-острите морални конфликти. В международната практика широко се използва концепцията **MICE (Money, Ideology, Coercion, Ego)** (Burkett, 2013), а в по-новите модели като **RASCLS** се добавят отношения, алтернативи, статус, споделена идентичност и дългосрочни стимули. Концепцията включва

манипулативни неетични методи на вербуване чрез шантаж и последващо изнудване. Според видео на *Untold Spy Files*, озаглавено „*Как шпионите използват емоционална манипулация, за да ви накарат да предадете страната си*“, специално обучени вербовчици използват научни методи от психологията, чрез които посредством системно и предварително планиране подготвят своите жертви към предателство спрямо собствената им страна, използвайки техники, отхвърлени от етиката в психологията. Тяхната зависимост постоянно се поддържа чрез шантажи, така че жертвите да сътрудничат поради страх от разкриване (Untold Spy Files, 2025)

Практиката на българското военно разузнаване, както свидетелства генерал Васил Зикулов, показва, че „*шантажът и компрометирането никога не са били допускани като средство за вербуване*“ (Зикулов, 2020, с. 310). Това ясно очертава границата, при която етичната норма съвпада с професионалната: там, където започват неетичните средства, приключва професионално допустимото.

На този фон обект на изследване е агентурното разузнаване като специфична дейност в системата на националната сигурност, с предмет – етичните норми, практики и морални дилеми в хода на агентурната работа, и акцент върху вербуването и управлението на човешки източници.

Целта на статията е да се анализират етичните конфликти в агентурното разузнаване, да се обоснове теза за моралните граници на HUMINT и да се предложат насоки за професионален етичен кодекс.

За постигането на тази цел се поставят следните задачи:

- изясняване на философската и професионална същност на моралната амбивалентност;
- анализ на етичните конфликти в ключови сфери – конспирация, работа с агенти, анализ, психологически операции, наблюдение;
- разработване на авторова теза за моралните граници при вербуване;
- формулиране на предложения за институционализиране на етичните стандарти.

Уводът поставя основата на тезата на автора, че легитимността на HUMINT не произтича от неговата скритост или невидимост, а зависи от моралните ограничения на целите, които преследва, и от етичните принципи и средства, които използва, в рамките на които се упражнява разузнавателната дейност.

1.МЕТОДИКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Настоящата статия няма претенции за емпирично изследване чрез анкети, интервюта или количествена статистика. Тя представлява **теоретично-философски, концептуален и приложен анализ,**

основан на съвкупност от методологични подходи и реално използван изследователски материал.

Използваната методика включва:

- **Философско-аналитичен подход**

За изясняване на ключови категории като „морална дилема“, „морална травма“, „легитимност“, „мръсни ръце“ и „морална амбивалентност“ в контекста на HUMINT, чрез критичен прочит на съвременната етична и разузнавателна литература.

- **Сравнителен анализ на етични теории**

Направено е съпоставяне между три основни подхода в моралната философия – етиката на добродетелите, етиката на правилата и етиката на последиците. Целта е да се очертаят границите на допустимото поведение в агентурното разузнаване и да се намери връзката между философските принципи и практическите изисквания на оперативната работа.

- **Критичен преглед на професионални практики**

Анализирани са основните сфери, в които възникват етични конфликти в HUMINT – вербуване и управление на агенти, аналитична дейност, психологически операции, технологично наблюдение и контраразузнавателни оценки.

- **Херменевтичен подход**

Исторически и съвременни примери се разглеждат и тълкуват, за да се открият зад тях по-дълбоки морални нагласи, установени професионални практики и особености в културата на разузнавателните служби.

- **Анализ на неклаифицирана и чуждоезикова литература**

Използвани са неклаифицирани документи, академични публикации на чужди езици и международни източници, позволяващи съпоставяне на различни национални разузнавателни доктрини и етични стандарти.

- **Използване на мемоарна литература**

Включени са мемоари и публицистични книги на бивши разузнавачи от цивилните и военните разузнавателни структури, предоставящи релевантен емпиричен материал за наблюдение на етични дилеми и решения в реална оперативна среда.

- **Преглед и анализ на видеоизточници**

В статията са взети предвид документални видеа, интервюта и анализи, публикувани в YouTube и в специализирани канали като *Untold Spy Files*, съдържащи експертни разяснения върху вербовъчните техники, емоционалната манипулация и оперативното поведение.

Заклучение относно методиката

Получените резултати имат характер на **теоретични изводи, концептуални обобщения и аналитични акценти**, които могат да

послужат като основа за бъдещи емпирични проучвания върху влиянието на етичните стандарти и професионалните кодекси върху практиката на агентурното разузнаване.

2. ЕТИЧНИ НОРМИ И ПРАКТИКИ В АГЕНТУРНОТО РАЗУЗНАВАНЕ

2.1. Етика, морал и същност на агентурното разузнаване

Агентурното разузнаване е специфична форма за събиране на информация, при която централно място заемат човешките източници, доверието между тях и служителите на разузнаващата структура. То функционира в пространство, където целесъобразността и моралът неизбежно се сблъскват: използват се методите – конспирация, скриване на истинската самоличност, манипулация, лъжа – които в обичайния морален ред са осъдителни, но в определени контексти могат да бъдат оправдавани с аргумента за националната сигурност.

Моралът може да бъде определен като дълбоко вкоренено, исторически формирано и непрекъснато развиващо се човешко качество. Той няма външен израз и не може да бъде „видян“ пряко; разпознава се единствено чрез действията на човека. В разузнаването това е особено ясно: истинските морални ориентири на един офицер или агент проличават в неговите решения, в начина, по който използва поверената му власт, и в баланса между закон, цел и средство.

Етиката, от своя страна, е видимата страна на морала – набор от правила, принципи и норми, които обществото формулира, изисква и контролира. В разузнаването етиката включва служебни правила, доктрини, инструкции, национални и международни правни норми, професионален кодекс, чрез който невидимият морал се превръща в институционална практика.

Adam Henschke подчертава уникалния морален характер на агентурната работа: действия като измама, принуда или шантаж, макар и обичайно морално проблематични, могат да бъдат оправдани в контекста на националната сигурност, но оставят неизличим „морален остатък“ у изпълнителите (Henschke, 2025). Тук се откроява ключовият въпрос за легитимността: разузнаването е допустимо само дотолкова, доколкото средствата му са ограничени от ясни етични и правни рамки и доколкото целта е защита на обществения интерес, а не произволно упражняване на власт.

2.2. Морална амбивалентност в HUMINT

Моралната амбивалентност в разузнаването с хора произтича от това, че дейността едновременно служи на висши цели и използва методи, които нарушават обичайните етични норми. Офицерът трябва да използва човешки слабости – страх, алчност, его, идеологическа ревност – като същевременно остава убеден, че действа за „правилната“

цел. Агентът живее с разкъсването между лоялността към своята среда и задълженията към чуждото разузнаване. И двамата действат в „сива зона“, в която моралът е баланс, а не абсолютен. Според Алексиев *„Разузнаването е арена, в която моралът и практичността водят постоянна война. Там, където информацията е валута, а човешките съдби – само пионки в по-големи стратегически игри, въпросите за правилното и грешното никога нямат лесен отговор.“* (Алексиев 2025, с. 73). Според бивш КГБ агент, *„в разузнаването няма морал, а просто се вземат правилните хора, които могат да вършат тази работа“* (Mkhitarian, 2025).

Моралната амбивалентност не прави HUMINT неморално; тя го прави **етично сложно**. В този смисъл успехът на разузнавателната дейност зависи не от отсъствието на дилеми, а от способността те да бъдат разпознавани, овладявани и решавани в динамична и често противоречива среда.

2.3. Морални дилеми при конспиративните действия

Конспиративните действия често поставят професионалистите пред избор между две злини. От една страна, отказът от действие може да застраши живота и сигурността на мнозина. От друга, прилагането на крайни средства като измама, изнудване или насилие може да доведе до грубо нарушаване на морални и правни стандарти.

В този контекст важен е принципът на *„по-малкото зло“*, който изисква прецизна оценка на последствията и постоянна критична рефлексия върху действията. Концепцията за *„мръсни ръце“* (англ. dirty hands) е особено приложима: шпионажът често се разглежда като *„незаменимо зло“*, при което държавните служители прибегват до морално съмнителни действия (Tanwar, 2024). Тази теория може да се използва, за да обясни защо определени операции се предприемат, но не освобождава институциите от отговорността да минимизират подобни действия и да поемат моралната цена.

2.4. Етика във взаимоотношенията с агентите

В центъра на агентурната работа стои **фигурата на агента** – човек, който поема личен риск, за да предоставя секретна информация. Това поставя особена морална отговорност върху служителя на разузнаващата структура, който го вербува и управлява. Дилемите включват въпроси като: допустимо ли е да се излага агент на изключителна опасност; как се реагира при опит за изнудване от страна на агента; къде са границите на използването на лични слабости или зависимости.

В контекста на съвременните конфликти R. Dudai показва, че мащабната политика на набиране на информатори може да има дългосрочни отрицателни последици, поддържайки насилието вместо да го прекратява, като същевременно *„дългът за грижа“* към агентите

често остава неизпълнен (Dudai, 2023). Henschke и Miller подчертават, че етичното обмисляне и професионалните дискусии стават все по-важен аспект на разузнавателната професия именно поради моралната уязвимост на включените в нея хора (Henschke & Miller, 2025).

На този фон вербуването и управлението на агенти се очертават като **най-концентриран източник на морални дилеми** в HUMINT. Именно върху този процес е насочена и авторската теза в по-нататъшния анализ.

2.5. Аналитична дейност и етични предизвикателства

Аналитичният процес в разузнаването изисква обективност и стремеж към истината. Основна опасност е **политизацията** – изкривяване на анализа в полза на конкретни политически интереси. Професионалната етика изисква анализаторът да представя фактите без страх или благоволение, дори когато изводите са неудобни за ръководството. Непредставянето на фактите или представянето само на част от тях не е само етичен проблем, а и сериозен риск за разузнавателната структура, защото това може косвено да доведе до ползи за противника.

В контраразузнаването, където потребителите на дейността са както национални политици, така и тактически командири, е ключово да се разграничат различните типове анализ, така че те да обслужват оптимално процеса на вземане на решения. Riehle очертава стратегическия анализ на разузнаването като тип анализ, който директно влияе върху политическите решения (Riehle, 2015). Bang допълва, че разузнавателният анализ почти винаги се извършва при условия на несигурност и непълни данни, което увеличава риска от когнитивни пристрастия и от самоподдържащи се грешни предпоставки (Bang, 2017). Това налага укрепване на етичните стандарти и професионалната автономия на аналитиците.

2.6. Пропаганда, психологически операции и дезинформация

Важен аспект на разузнавателната дейност е използването на информация за въздействие върху общественото мнение. Границата между легитимна публична комуникация и манипулативна пропаганда е изключително тънка. Етичната дилема произтича от факта, че психологическите операции често се основават на **преднамерена дезинформация**, което поставя под въпрос демократичните принципи за прозрачност и информираност на гражданите.

Henschke и Miller акцентират върху необходимостта от внимателна етична преценка при провеждането на подобни операции, тъй като неправомерната манипулация може да подкопае доверието в разузнавателните институции и да ерозира демократичните устои (Henschke & Miller, 2025).

2.7. Технологии и общество за наблюдение

Развитието на информационните технологии създаде нови етични предизвикателства. Масовото наблюдение чрез електронни средства поставя въпроса за границата между **сигурността и личната свобода**. Концепцията за „минимално нарушение“ изисква баланс между необходимостта от информация и правото на личен живот, но в практиката често остава само формален принцип.

Jenkins разглежда правните аспекти на наблюдението в контекста на британското законодателство и правото на личен живот, подчертавайки, че всяка намеса в личната сфера трябва да бъде законна, необходима и пропорционална (Jenkins, 2003). Това подчертава необходимостта технологичните възможности да бъдат подчинени на ясни етични и правни ограничения, а не обратното.

2.8. Етика и отговорност в професията. Етични кодекси

Етиката на разузнаването не е лукс, а **условие за неговото съществуване**. Без морален кодекс, без вътрешни граници, разузнаването би се превърнало в инструмент на произвол.

Както посочва Henschke & Walsh (2024), *„институционализирането на етичните стандарти в разузнаването е необходимо за постигането на състояние на морална предвидимост – без него доверието между службите и обществото се разрушава“*.

Отговорността на разузнавача е двойна – пред държавата и пред собствената съвест – и не може да бъде делегирана. Darrell Cole прави аналогия между шпионажа и теорията на справедливата война, подчертавайки, че ако войната може да бъде морално оправдана при определени условия, същото важи и за разузнаването – но само когато неговата цел е предотвратяване на по-голямо зло (Cole, 2015).

В професионалната практика съществуват различни опити за изграждане на **етични кодекси**. Целта им е да установят стандарти за допустимо поведение и да осигурят предвидимост в действията на службите. Проблемът е, че често между писаните правила и реалната практика съществува значима пропаст. Siobhan Martin отбелязва, че етичните предизвикателства пред разузнаването често се основават на напрежението между етиката и закона – дали дадено действие е морално съмнително, но законно, или морално оправдано, но незаконно (Martin, 2016).

Това напрежение налага динамична и реалистична етична рамка, която да отчита спецификите на професията и да гарантира баланс между сигурността и моралната отговорност.

3. АВТОРОВА ТЕЗА ЗА ЕТИКАТА ПРИ ВЕРБУВАНЕ НА ПОТЕНЦИАЛНИ АГЕНТИ-ИНФОРМАТОРИ

Етичният аспект на агентурното разузнаване представлява съществен обект на изследване както от философска, така и от професионална гледна точка. Разузнавателната практика в мирно време („невидимата война“) се отличава от операциите в условията на „горещата война“, където пряката конфронтация и физическото унищожаване на противника са основна цел. При работа под прикритие задачата е **придобиването на секретна информация** чрез тайни агенти, без пряко застрашаване на цивилни или военни обекти.

В тази рамка вербуването на агенти-информатори е критичният момент, в който стратегическите цели на държавата се пресичат с личната съдба на отделния човек (разузнавателният офицер и неговият таен агент-информатор). Тук етичните дилеми придобиват максимална острота.

3.1. Етичен подход и мотивационни рамки

Използването на концепцията **MICE** (Money, Ideology, Coercion, Ego) допуска неетични средства за вербуване, което е притеснително и укоримо от етична гледна точка. Концепцията **MICE** очертава две крайности в подходите:

- **манипулация и принуда** – използване на шантаж, изнудване или други форми на натиск, чрез които потенциалният агент се привлича посредством страх, зависимост, изнудване и заплахи;
- **изграждане на доверие и партньорство** – развитие на относително равнопоставени отношения, в които се споделят риск, отговорност и уважение към личността на агента.

Етичният проблем не се свежда единствено до мотивите на агента, а и до начина, по който разузнавателният офицер работи с тези мотиви. Използването на вече съществуващи убеждения (идеология, чувство за справедливост) се разглежда като по-морално приемливо от създаването на изкуствени зависимости (компромат, заплахи, шантаж).

Важно е също как се осъществява сближаването между разузнавателния офицер и потенциалния агент-информатор. Правилното сближаване е взаимното сближаване, при което на обекта за вербуване се дава възможност сам да направи своя информиран избор.

Темпът на работа и сложността на поставените задачи към агента-информатор следва да бъдат съобразявани с неговите реални възможности, защото е по-добре да бъде свършена по-малко работа, но качествена и некомпрометирана, отколкото да стане провал.

3.2. Оперативна ефективност и етика

При втория подход – този на доверие и споделен риск – оперативната двойка разузнавач–агент функционира като екип, който се излага на опасност в относително равна степен. Всеки от тях проявява грижа и защита към своя партньор, като към реален съмишленик. Това показва, че етичните принципи не са лукс, а **стратегически фактор за ефективността** на агентурната работа: устойчивите отношения на доверие водят до по-надеждна информация и по-малка опасност от предателство или провал предизвикан от действията на противниковата контраразузнавателна структура.

Обратно, манипулациите, шантажът и изнудването на потенциални агенти представляват не само етично нарушение, но и сериозен професионален риск за разузнавателния офицер и за цялата разузнавателна структура. Агенти, привлечени чрез принуда или страх, са значително по-склонни към „двойна игра“, към сътрудничество с противника или към действия, които компрометират операциите.

3.3. Исторически примери и обобщение

Историческите данни от периода на Студената война и от по-нови конфликти показват множество случаи, при които неетични подходи към вербуването са довели до провали на операции и до дискредитиране на разузнавателните структури. Това потвърждава, че вербуването чрез шантаж или принуда е едновременно **морално неприемливо и оперативно неефективно**.

Следователно изграждането на доверие, спазването на етични стандарти и признаването на моралната субектност на агента са неотменими условия за професионална сигурност, оперативна ефективност и дългосрочна устойчивост на агентурната мрежа. В този смисъл етиката при вербуването не е външно ограничение, а **вътрешно условие за успех**.

На основата на проведения теоретичен анализ и критичен преглед на съвременната литература могат да се формулират основните резултати, които служат като база за **изводите в настоящата статия**:

1. **Агентурното разузнаване функционира в режим на морална изключителност.** Спецификата на HUMINT изисква действия – измама, скриване на истината, манипулация – които в обичайния морален ред са осъдителни, но в контекста на националната сигурност могат да бъдат институционално оправдани. Това поражда постоянен морален риск и предпоставки за морална травма у служителите и агентите (Henschke, 2025).

2. **Концепцията за „мръсни ръце“ е необходима, но недостатъчна рамка.** Теорията за „неизбежното зло“ обяснява защо понякога държавните служители прибегват до морално проблематични средства (Tanwar, 2024), но не освобождава институциите от

отговорността да минимизират подобни действия и да се грижат за моралното и психическото възстановяване на своите служители.

3. Вербуването на агенти е ядро на етичните дилеми в HUMINT. Анализът показва, че изборът между принуда и доверие при вербуването има директни последици както за моралната легитимност на службите, така и за тяхната оперативна ефективност (Untold Spy Files, 2025). Етичните подходи, основани на доверие и споделен риск, водят до по-стабилни и надеждни агентурни мрежи, докато практиките на шантаж и изнудване увеличават риска от провал и дискредитация за разузнавателната структура.

4. Етичните норми в анализа, психологическите операции и технологичното наблюдение са ключови за обществената легитимност. Политизацията на анализа, злоупотребата с дезинформация и непропорционалното наблюдение подкопават доверието в разузнавателните институции и в демократичния ред като цяло (Bang, 2017; Jenkins, 2003; Martin, 2016).

5. Институционализирането на етиката е условие за устойчивост на системата за сигурност. Не е достатъчно етичните принципи да бъдат формулирани на декларативно равнище; необходимо е да бъдат превърнати в реални стандарти за подбор, обучение, оценяване и контрол в разузнавателните служби (Henschke & Miller, 2025).

Тези резултати показват, че етиката в агентурното разузнаване не е второстепенен допълващ елемент, а **структурна предпоставка за професионализъм, ефективност и обществена легитимност.**

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Етиката в агентурното разузнаване е необходима предпоставка за легитимността на професията. Тя служи като ориентир за поведение в ситуации, при които универсалните морални принципи се сблъскват с изискванията на националната сигурност. Анализът показва, че конфликтът между целесъобразността и ценностите е постоянен и не може да бъде решен еднократно; той изисква непрекъснато усилие за самоконтрол, професионална отговорност и институционална зрялост.

В съвременните условия HUMINT може да бъде разбрано като **„цивилизована форма на защита на националния суверенитет“** – форма на защита на държавата и обществото, в която силата на тайната е ограничена и направлявана от силата на морала. Етичните стандарти не могат напълно да премахнат дилемите, но могат да насочат практиката към отговорност и почтеност. Професионалната етика е необходима както за вътрешна регулация на поведението на служителите, така и за обществената легитимация на разузнавателната дейност.

ПРЕДЛОЖЕНИЯ

1. **Изработване на национален етичен кодекс** за агентурното разузнаване, основан на принципите за защита на невинните, пропорционалност на използваните средства и минимизиране на моралната травма за служителите и агентите.

2. **Въвеждане на систематично обучение по етика** за всички категории служители в разузнавателната общност, включително специализирани модули за вербуване и управление на агенти, за работа с морални дилеми и за превенция на морална травма.

3. **Създаване на независим механизъм за контрол** върху спазването на етичните стандарти и за дискутиране на морално спорни казуси, включително възможност за защита на служителите, които сигнализират за етични нарушения.

4. **Насърчаване на култура на професионална отговорност, самоограничение и отчетност** пред обществото и демократичните институции, при която HUMINT се разбира като инструмент на мира и превенцията, а не като средство за произволна власт и агресия.

ЛИТЕРАТУРА:

- Алексиев, А. (2025). *Наръчник по разузнаване: Тайните на шпионите и стратегиите за събиране на информация*. София: Алега Букс. <https://alyabooks.com/>
- Бояджиев, Т. (2014). *Разговори за разузнаването*. София: Сиела Норма АД. ISBN 978-954-28-1509-9.
- Зикулов, В. (2020). *Военното разузнаване на България и Студената война*. София: Изток-Запад. ISBN 978-619-01-0679-9.
- Лазаров, В. (2012). *Новите реалности и разузнаване с хора*. София: Изток-Запад. ISBN 978-619-152-051-0
- Andregg, M. (2007). Intelligence ethics: Laying a foundation for the second oldest profession. In L. K. Johnson (Ed.), *Handbook of Intelligence Studies* (pp. 52-67). Routledge. ISBN 0-203-08932-4. https://books.google.bg/books?id=fXeTAgAAQBAJ&pg=PT97&hl=bg&source=gbs_toc_r&cad=1#v=onepage&q&f=false
- Bang, M. (2017). *Military intelligence analysis: Institutional influence* [Doctoral dissertation, National Defence University, Finland]. <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/144017/Bang%20dissertation%20%28web-copyright%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Burkett, R. (2013). An alternative framework for agent recruitment: From MICE to RASCLS. *Studies in Intelligence*, 57(1), 7-18. <https://www.cia.gov/resources/csi/static/Studies-57-1-Extracts-Book-PrintFile.pdf>

- Cole, D. (2015). Just War and the Ethics of Espionage. In L. K. Johnson (Ed.), *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*. Oxford University Press.
- Dudai, R. (2023). Tinker, Tailor, Soldier, Informer: Revisiting the Ethics of Espionage in the Context of Insurgencies and New Wars. *Ethics & International Affairs*, 37(2), 134-146. <https://doi.org/10.1017/S0892679423000205>
- Fabre, C. (2022). *Spying Through a Glass Darkly: The Ethics of Espionage and Counter-Intelligence*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/oso/9780192873760.001.0001
- Henschke, A. (2025). Moral Risk, Moral Injury, and Institutional Responsibility: Ethical Issues in HUMINT. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 38(4), 1231-1248. <https://doi.org/10.1080/08850607.2024.2382031>
- Henschke, A., & Miller, S. (2025). Introduction: Ethics and Intelligence. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 38(4), 1125-1127. <https://doi.org/10.1080/08850607.2024.2431558>
- Henschke, A., & Walsh, P. F. (2024). Institutionalising intelligence ethics: The case for a just intelligence theory. In A. Henschke, S. Miller, A. Alexandra, P. F. Walsh, & R. Bradbury (Eds.), *The ethics of national security intelligence institutions: Theory and applications* (pp. 1-30). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003106449-1>
- Jenkins, P. (2003). *Advanced Surveillance: The Complete Manual of Surveillance Training*. Intel Publications.
- Martin, S. (2016, October 28). *Spying in a Transparent World: Ethics and Intelligence in the 21st Century*. Geneva Centre for Security Policy. <https://www.gcsp.ch/publications/spying-transparent-world-ethics-and-intelligence-21st-century>
- Mkhitaryan, J. [Social Venture Podcast]. (2025, July 22). *There's no morality in espionage — Jack Barsky* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/shorts/kaiO7Yu5zlw>
- Omand, D. (2023). Examining the Ethics of Spying: A Practitioner's View. *Criminal Law and Philosophy*, 18(4), 805-818. <https://doi.org/10.1007/s11572-023-09704-5>
- Riehle, K. P. (2015). A Counterintelligence Analysis Typology. *American Intelligence Journal*, 32(1), 55-60. <http://www.jstor.org/stable/26202104>
- Tanwar, P. (2024, June 4). *Espionage and legal ethics: Navigating the ethical landscape* [SSRN working paper]. SSRN. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4851697>
- Untold Spy Files. (2025, November 23). *How spies use emotional manipulation to make you betray your country* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=RH5hO3YQpK0>